

25-jarig jubileum Stichting LOKAAL. Centrum voor democratie in Rotterdam.

(G)een visie op lokale democratie?
Een ontwerp voor Rotterdam als weerbare stad.

COLOFON

Stichting LOKAAL Rotterdam

Het Industriegebouw

Goudsesingel 96

3011 KD Rotterdam

T: 010 44 33 060

W: www.lokaal.org

E: info@lokaal.org

Deze publicatie is verschenen ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van Stichting LOKAAL.

Beeld

Sander van Wettum (voorpagina)

Rogier Bos (pag. 4)

Marc Nolte (pag. 18)

Keke Keukelaar/De Bezige Bij (pag. 25)

Arie Kievit/HH (foto op screenshot Trouw, pag. 26)

Levien Willemse (pag. 27)

Frank de Roo/HH (foto op screenshot FD, pag. 28)

Sanja Marusic (pag. 29)

Toussaint Kluiters/ANP (pag. 30)

Druk

Veenman+

Oplage

500 ex.

© 2019 Stichting LOKAAL Rotterdam. Niets uit deze publicatie mag zonder toestemming van LOKAAL op enige wijze worden gekopieerd, vermenigvuldigd, opgeslagen of openbaar gemaakt.

Geachte lezer,

Hoe betrek je de ‘gewone’ Rotterdammer bij de grootstedelijke democratie? Dit was en is voor LOKAAL, hét Rotterdamse centrum voor lokale democratie in Rotterdam, al vijftientig jaar lang dé leidende vraag. Sinds onze oprichting zijn de politieke tijden in onze stad behoorlijk veranderd. Verschillende gebeurtenissen binnen én buiten de (lokale) politiek hebben de manier waarop LOKAAL in deze tijd haar missie gestalte geeft beïnvloed en daar staan wij in deze publicatie, ter gelegenheid van ons vijftientigjarig bestaan, dan ook graag bij stil.

Allereerst onderzoek ik in mijn essay ‘(G)een visie op lokale democratie? Ontwerp voor een weerbare stad.’ welke vormen van burgerschap een weerbare en toekomstbestendige Rotterdamse democratie nodig heeft.

Andere bijdragen in deze publicatie zijn van de hand burgemeester Ahmed Aboutaleb (de lezing ‘Democratie is een werkwoord’, die hij zal uitspreken tijdens onze jubileumviering) en van Leonard Ornstein, Halil Karaaslan en Arna Mackic, die wij alledrie dezelfde vraag voorlegden, namelijk: ‘Welke gebeurtenis of ontwikkeling heeft wat jou betreft direct invloed gehad op de lokale democratie?’

Ik wens u veel leesplezier toe. Op naar de volgende 25 jaar!

Liesbeth Levy
Directeur LOKAAL

(G)een visie op lokale democratie? Ontwerp voor een weerbare stad.

Een bewogen jaar

1994 was een bewogen jaar voor Rotterdam: Pink Floyd speelde in de Kuip, in de Snellemanstraat vond een dodelijke schietpartij plaats, er werd een fietser doodgeschoten op het Kruisplein, de Boompjes stond blank vanwege wateroverlast van de Nieuwe Maas, Rotterdam stelde zich kandidaat voor Culturele Hoofdstad 2001 en Feyenoord won van Ajax met 2-1.

1994 is ook een jaar van onvrede. Onvrede over de stadsvernieuwing die in veel buurten op zich laat wachten. Onvrede over de golf van drugsoverlast die het resultaat is van de teloorgang van Perron Nul, de verslaafdenopvang bij het Centraal Station. Het 'Opzoomeren' is een strohalm waar veel buurtwerkers en probleemwijken zich aan vastklampen om toch iets van sociale samenhang te behouden. De onvrede van veel Rotterdammers uit zich onder meer in de aanwezigheid van extreemrechts in de gemeentepolitiek¹. Deze aanwezigheid is de directe aanleiding tot de oprichting van de Stichting Democratisch Steunpunt Rotterdam (SDSR), thans bekend onder de naam LOKAAL.

Geen zin in gebak

Vanuit de gedachte dat een weerbare democratie permanent onderhoud behoeft besluiten de grootste democratische partijen in Rotterdam (PvdA, CDA, D66, GroenLinks en de VVD) om een steunpunt lokale democratie op te zetten. Toenmalig PvdA-gemeenteraadslid Ruud van Middelkoop krijgt de opdracht vanuit de gemeenteraad om dit steunpunt op te richten. De initiatiefnemers menen dat het tijd wordt om de democratie uit te leggen als enige weg. Aan de andere kant is er het besef dat burgers zich vervreemd voelden van de gemeentelijke politieke partijen.

De missie van dit steunpunt wordt in de statuten van de stichting daarom als volgt geformuleerd:
Het nastreven van bestuurlijke vernieuwing en het ontplooiën van gezamenlijke initiatieven van in de gemeenteraad Rotterdam dan wel de deelgemeenteraden binnen Rotterdam vertegenwoordigde democratische politieke partijen, teneinde de schakelfunctie van politieke partijen nieuwe inhoud te geven.

Van Middelkoop schetst in een interview een beeld van de beginjaren:

“Met frisse moed, maar met een klein budget van de gemeente Rotterdam moest dus opnieuw ‘geschakeld’ worden tussen politiek en Rotterdammers. De SDSR zette in een van haar projecten direct een ‘Politicus voor de Klas’. Het werd een succes, hoewel andere initiatieven minder succesvol verliepen. Bijvoorbeeld het project ‘Gebak eten met Politici’, daar bleken de Rotterdammers geen trek in te hebben. De SDSR zocht in het begin naar verschillende methoden om aan de makelaarsfunctie inhoud te geven. Het aanbod van cursussen en debatbijeenkomsten bleken heel goed in die behoefte te voorzien en direct aan de doelstelling van de stichting te beantwoorden. (...) Daarnaast was vooral de ‘basiscursus Gemeentepolitiek’ een populaire cursus, die overigens in de loop der jaren door honderden cursisten is afgerond en vele ‘gewone’ Rotterdammers politiek bewuster of actief heeft gemaakt.”

Vijfentwintig jaar later koestert LOKAAL deze ‘klassieker’ die nog niets aan urgentie heeft ingeboet en inmiddels een indrukwekkende lijst alumni kent.

SDSR gaat LOKAAL

Op 26 oktober 2004 viert de SDSR haar tienjarig jubileum met een feestelijke bijeenkomst op het stadhuis. Tijdens deze bijeenkomst wordt met een nieuwe naam, LOKAAL, een voorschot genomen op de toekomst. De focus zal daarbij liggen op het versterken van het Rotterdamse lokale bestuur.

Deze koerswijziging hangt nauw samen met een aantal ontwikkelingen waaraan Rotterdam de geuzennaam ‘proeftuin van de lokale democratie’ heeft te danken. Hierbij moet in het bijzonder gedacht worden aan de raadsverkiezingen van 6 maart 2002, met een verpletterende overwinning van Leefbaar Rotterdam onder leiding van Pim Fortuyn, waarmee een nieuw politiek tijdperk in Rotterdam wordt gemarkeerd.

De Nederlandse socioloog Justus Uitermark geeft naar mijn idee een treffende interpretatie van deze ‘politieke aardverschuiving’ die naar zijn idee sterk beïnvloed zijn door een van de grootste breuklijnen in de recente geschiedenis: de aanslagen van 11 september 2001. Hij formuleert dit als volgt:

“Nederlandse politiek was sober, om niet te zeggen saai, ten tijde van de Paarse regeringen. Daaraan kwam abrupt een einde na de aanslagen van 11 september 2001. Er ontstond een razende zoektocht naar de betekenis van de aanslagen. Wat was precies aangevallen? Wie zijn de daders en hoe moeten overheden reageren? Die vragen werden overal gesteld, maar in Nederland viel de schok samen met het ontslag van de Paarse regering. Het aftreden van Paars en de zorgen over mondiale onzekerheid vormden ideale condities voor de opkomst van Pim Fortuyn, wiens theatrale en sensationele optredens scherp contrasteerden met het Paarse managerialisme. Fortuyn zette zich af tegen ‘oude’ politiek gebaseerd op consensus en accommodatie tussen elites. Met de opkomst van Fortuyn kwam er een einde aan de consensus, het bestel werd opgeschrikt en tegenstellingen werden scherper aangezet.”³

In de beleidsnotitie SDSR gaat LOKAAL wordt naar aanleiding van deze veranderde politieke maatschappelijke situatie – naast de nieuwe naam – zowel nieuw beleid als een nieuwe strategie aangekondigd. Het gegeven dat tijdens de verkiezingen Rotterdammers bereikt zijn die zich eerder van de politiek hebben afgekeerd en de groeiende politiek maatschappelijke interesse van deze groep Rotterdammers worden in deze beleidsnotitie positief gewaardeerd. Wel wordt geconstateerd

dat er sprake is van toenemende polarisatie, en het aan de oppervlakte komen van gevoelens van onvrede. Deze veranderingen nopen tot een nieuwe koers waarbij geappelleerd wordt aan de lokale focus van beleid (lokale democratie en gemeentepolitiek) en de ontmoetingen die daaromheen gerealiseerd gaan worden (LOKAAL als ontmoetingsplek). Voor het eerst wordt daarbij de wens uitgesproken om uit te groeien tot een Rotterdams kenniscentrum voor lokale politiek en democratie.

Inmiddels is de expertise functie van LOKAAL ondergebracht in de LOKAAL Academie voor politiek en filosofie.

Op zoek naar nieuwe vormen van burgerschap

Op 14 maart 2014 worden in Rotterdam de deelgemeenten vervangen door ‘gebieden’, bestuurd door gebiedscommissies. Deze zullen de burger ‘minder politiek en meer buurt’ moeten brengen. Met ‘minder politiek’ werd bedoeld minder bestuur, bureaucratie en regels. De verwachting is dat met het wegsnijden van de deelgemeenten er meer democratische ruimte zal komen voor de burger. De gebiedscommissie adviseert de gemeente over het vierjarig gebiedsplan, ziet toe op de uitvoering daarvan en fungeert als aanjager van (burger)participatie.

In de LOKAAL publicatie *Handreiking Burgerparticipatie* wordt naar aanleiding van deze transitie een vergelijking gemaakt tussen de mislukte ruimtereis van de Apollo 13 en de experimenten met burgerparticipatie van de afgelopen twaalf jaar. Deze vergelijking berust op de aanname dat niet van routine maar van fricties en verrassingen het meest geleerd wordt. Hierbij wordt opgemerkt dat, parallel aan de veranderende betekenissen van burgerparticipatie, een starre formele rol van de overheid heeft plaatsgemaakt voor een meer flexibele zienswijze met ruimte voor een overheid die horizontaal, open dynamisch en hybride opereert.

De nieuwe kerndoelstellingen van de gebiedscommissie, het stimuleren van burgerparticipatie-

patie en burgerinitiatieven waarbij sprake is van een permanente dialoog tussen burgers en bestuurders, vormt de inspiratiebron voor het aanscherpen van de missie van LOKAAL. In het speelveld waar de verhoudingen tussen bestuurders en burgers schuivende zijn ziet LOKAAL een rol voor zichzelf in het duiden en productief maken van die schuivende verhoudingen. Zij laat zich daarbij inspireren door de publicatie *Burgers betrekken* van de Raad van Openbaar Bestuur (2005) van de socioloog Imrat Verhoeven.

Verhoeven schrijft in deze publicatie over het fenomeen gedepolitiseerd burgerschap. Hij stelt dat in de lange traditie van maatschappelijke betrokkenheid, vrijwilligerswerk en inspraak steeds een onderscheid wordt gemaakt tussen aan de ene kant het ‘statelijke domein van de rechtsstaat, representatieve democratie en overheid’ en aan de andere kant het domein van de ‘civil society’ waar burgers zich organiseren in maatschappelijke en ad hoc-verbanden. Voor zover burgers zich in het statelijk domein begeven, doen zij dat als kiezer of als coproductent van beleid. Burgerparticipatie wordt gezien als complementair aan overheidsregie, een vorm van gedepolitiseerd burgerschap dat sterk wordt aangemoedigd. Maar, zo stelt Verhoeven, deze vertrouwde manier van denken ontnemt ons het zicht op tal van burgerschapspraktijken die dwars door beide domeinen heen snijden. Burgers komen in actie om een publiek probleem op te lossen en ontmoeten de overheid daarbij op allerlei manieren. De praktijken die ontstaan zijn mengvormen van civiel en politiek burgerschap die Verhoeven aanduidt met de term ‘alledaags politiek burgerschap’. Alledaags, omdat ze zijn gericht op het oplossen van concrete politieke problemen. Politiek, omdat burgers bij hun pogingen om tot oplossingen te komen contact zoeken met en invloed uitoefenen op de overheid. Gedepolitiseerd burgerschap, zo zegt Verhoeven, is een uitingsvorm van een valse tegenstelling tussen burger en bestuur en duidt op een institutionele omgeving die zich nog niet goed raad weet met initiatieven van onderop en die het aan de juiste termen ontbreekt om haar eigen rol (en die van de burger) te benoemen.

Deze analyse inspireert LOKAAL om op zoek te gaan naar vormen van democratie die recht doen aan wat Verhoeven ‘alledaags politiek burgerschap’ noemt. Het betekent in de praktijk van LOKAAL een focus op dialoog, waarbij de dialoog niet wordt opgevat als pacificatie-instrument maar als een bijzonder leerproces: leren door luisteren. LOKAAL gelooft dat een permanente betrokken dialoog tussen burgers en bestuurders onmisbaar is voor democratische vernieuwing.

Dialoog als praxis

Dat het daar nog behoorlijk aan schort wordt gesignaleerd door DRIFT-onderzoeker Frank van Steenbergen, die in opdracht van de gemeente Rotterdam het evaluatief onderzoek naar het functioneren van de Rotterdamse gebiedscommissies uitvoerde. Hij stelt in een artikel in het online magazine *Vers Beton* drie kanttekeningen bij de nieuwe stappen om het Rotterdamse bestuurlijke ecosysteem voor de komende jaren vorm te geven. Het lerend vermogen binnen het bestuurlijk systeem is gering, aldus Van Steenbergen. Lessen uit experimenten blijven bij een groep directbetrokkenen hangen en verbreden zich niet tot andere velden. Van Steenbergen spreekt in dit licht van een geïsoleerde reflexiviteit die veel van de effecten tenietdoet en kan bijdragen aan een herhaling van stappen.

Experimenten zijn van bovenaf opgedrongen, waarbij het stedelijk bestuur buiten schot blijft, terwijl juist op de houding en ontvankelijkheid van het stedelijk bestuur veel kritiek bestaat. Zij zou de tegenmacht vanuit de gebieden en wijken onvoldoende ter harte nemen en een stedelijke agenda opleggen. Uit angst voor politisering van maatschappelijke kwesties worden discussies met gebieden en wijken vooral gevoerd over procedures, minder over de inhoud en met diverse groepen mensen, aldus Van Steenbergen.

Van Steenbergen stelt dat het organiseren van een tegenmacht op gebieds- en wijkniveau geen vrijblijvende actie is. De democratische machten moeten verdeeld worden en het centrum van

de macht moet naar de (nu nog) periferie (een wijk) worden overgeheveld. Maar wat mogelijkere wijs een consequentie is van de huidige wijzigingen, is dat nu een nog verder versplinterd veld ontstaat van wijkcomités, wijkraden en gebiedscommissies. In plaats van een sterker geluid van onderaf komen er nu gefragmenteerde stemmen. Dat zou tot verdere erosie van het bestuurlijk ecosysteem kunnen leiden. Het bestuur ziet de gefragmenteerde stemmen uit de Rotterdamse wijken en gebieden als vrijblijvend, maar zou deze serieus moeten nemen, er gewicht aan moeten geven en ervan moeten leren⁴.

Zo is er daarom wat mij betreft⁵ “(...) een mentaliteitsverandering nodig met betrekking tot een andere vorm van wijk-, buurt- en/of publiek gesprek. De in Rotterdam gangbare tweedeling tussen apolitieke participerende burgers in de wijken enerzijds en politiek bedrijvende bestuurders op het stadhuis anderzijds is niet bevorderlijk voor actief burgerschap. De materiele en immateriële vormgeving van de stad is wel degelijk politiek en in deze tijd een gedeelde verantwoordelijkheid van burgers en overheid. Deliberatieve democratische processen, waarbij met behulp van collectieve beraadslaging wordt gezocht naar fundamentele vragen en oplossingen voor maatschappelijk/politieke kwesties, kunnen hieraan een grote bijdrage leveren. De dialoog is daarbij meer dan een gemeentelijk pacificatie-instrument. Het gaat erom dat je gezamenlijk een probleem oplost: om daar waar het schuurt zaken bespreekbaar te maken, van elkaar te leren en gezamenlijk de verantwoordelijkheid te nemen om problemen op te lossen die het samenleven bemoeilijken. De pluriformiteit en diversiteit van de Rotterdamse democratie worden hierbij niet als een probleem, maar wel als een gegeven en een uitdaging voor bewoners en bestuurders van de stad beschouwd.”

“Het is niet alleen een kwestie van *bonding* en *bridging* maar ook van *bending*⁶. Waar het om gaat is niet het onderzoeken van grote maatschappelijke transities en gemeentelijke vraagstukken met behulp van de dialoog, het gaat om de dialoog als praxis waarbij onderzoek zich zou moeten

richten op datgene wat er verschuift op microniveau, het cruciale leermoment waarvan de ontmoeting met de ander de trigger vormt.”

“Het begrip praxis gebruik ik in de betekenis die filosofe Hannah Arendt aan dit van oorsprong Aristotelische begrip geeft in de *The Human Condition*. Arendt stelt dat de westerse filosofie te sterk op contemplatie (*vita contemplativa*) is gericht. Dit heeft ertoe geleid dat de alledaagse relevantie van filosofische ideeën veelal over het hoofd wordt gezien. Arendt noemt ‘praxis’ het hoogste en belangrijkste niveau van het werkzame leven. Filosofen zouden, vindt zij, meer moeten deelnemen aan politieke actie of praxis, zijnde de daadwerkelijke realisatie van de menselijke vrijheid. Het vermogen om ideeën te analyseren, ermee te worstelen en ze actief toe te passen beschouwt Arendt als hetgeen dat ons, mensen, uniek maakt.”

Een poging om deze opvattingen in praktijk te brengen is de G1000 Rotterdam die LOKAAL in 2017 organiseerde.

Experimenteren met nieuwe vormen van democratie

Ruim tien jaar na 9/11 wordt de wereld opgeschrikt door de aanslag op het satirische blad Charlie Hebdo, op 7 januari 2015. Op Plein 1940 spreekt burgemeester Aboutaleb de avond erna vierduizend mensen toe tijdens een demonstratie waarbij wordt stilgestaan bij de aanslag. Onder auspiciën van burgemeester Aboutaleb wordt daarna een serie wijkgesprekken georganiseerd waar blijkt dat er een grote behoefte is onder de stadsbewoners om elkaar te ontmoeten en de dialoog duurzaam vorm te geven. Het stadsbestuur heeft daarvoor de wens al uitgesproken om elkaar te ontmoeten en de dialoog duurzaam vorm te geven, en de ambitie uitgesproken om te experimenteren met nieuwe vormen van democratie die verder gaan dan inspraak en participatie, om zo de betrokkenheid van Rotterdammers te versterken. Vanuit de overtuiging dat waar bevolkingsgroepen met elkaar dreigen te botsen en er een urgentie is om nieuwe vormen van gesprek te vinden pakte LOKAAL de

handschoen op en organiseerde zij de burgertop G1000 Rotterdam met als overkoepelende vraag ‘Hoe bewaren we de vrede in de stad?’, met in het achterhoofd de gedachte dat in het zoeken naar oplossingen het de bedoeling is dat conflicten niet uit de weg worden gegaan maar ‘leefbaar worden gemaakt’. De Rotterdamse G1000 is geïnspireerd op de G1000 die de Belgische wetenschapper David van Reybrouck in 2011 in België organiseerde: een openbare overlegvergadering van duizend Belgen over politieke thema’s. Op deze en andere ervaringen besloot LOKAAL voort te bouwen en deze vorm te geven tijdens de burgertop: de G1000 Rotterdam die 1 juli 2017 plaatsvond in de Doelen⁸. De animo voor deze top (deelnemers zijn via loting geworven middels een uitnodigingsbrief van burgemeester Aboutaleb) is enorm, en 91 procent van de deelnemers geeft aan de dag – bestaande uit het formuleren van fundamentele vragen omtrent het samenleven in Rotterdam en het collectief zoeken naar waardegeladen oplossingen voor een vreedzame stad – als zinvol te hebben ervaren en voor herhaling vatbaar. Wel is er de wens, met betrekking tot het landen van de uitkomsten, dat LOKAAL in de toekomst nauwer gaat samenwerken met de griffie om zo de gemeenteraadsleden meer te betrekken.

Dit is een van de redenen dat LOKAAL in 2020 in opdracht van de griffie eenzelfde vorm van collectieve beraadslaging zal organiseren, ditmaal voor en door Rotterdamse jongeren, in samenwerking met de Rotterdamse Mbo’s Albeda en Zadkine en de door LOKAAL gefaciliteerde jongerenraad Young010, in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2021.

Voor LOKAAL belichamen de jongeren van nu de politieke en maatschappelijke veranderingen van de afgelopen vijftientig jaar. Zij maken ons bewust van de werkelijkheid waarin zij leven; een parallelle werkelijkheid waarin de politieke taal hard en polariserend is terwijl anderzijds onder jongeren diversiteit een non issue is, of simpelweg gewoon is geworden.

Usual suspects of coalitie of the willing?

“In het HUMAN-programma *What’s the right thing to do?*⁸ stelt politiek filosoof Michael Sandel dat Westerse democratieën in gevaar zijn, omdat veel mensen gefrustreerd zijn over de politiek en politieke partijen. Een van de redenen voor die frustratie is de aard van het politieke debat, waarin geen wezenlijke zaken meer worden besproken en dat niet uitnodigt tot inspiratie en betrokkenheid. We zijn, aldus Sandel, niet goed meer in staat om met elkaar te discussiëren, om te luisteren naar elkaar te gaan en aandacht te geven aan argumenten waarmee we het oneens kunnen zijn. Hij meent dat elke democratische burger zo aan democratie zou moeten doen. Filosofie kan hierbij inspireren: hij haalt Socrates aan die door de straten van Athene liep en burgers vragen stelde over de manier waarop ze leefden en de betekenis van rechtvaardigheid. De (socratische) dialoog stelt ons in staat om met elkaar te praten en filosofie met de wereld te verbinden. Om het te hebben over de dagelijkse dilemma’s die we tegenkomen. Anders gezegd, de dialoog helpt ons onze gemankeerde democratie te repareren. Ze leert ons, aldus Sandel, hoe wij ons als democratische burgers een mening kunnen vormen, naar elkaar kunnen luisteren en met elkaar kunnen discussiëren. Dat is waar democratie over moet gaan, volgens Sandel.¹⁰”

In een grote en diverse stad als Rotterdam waarin letterlijk en figuurlijk een strijd gaande is om de publieke ruimte, waarin sprake is van polarisatie en de democratie onder druk lijkt te staan, maar die tegelijkertijd bol staat van positieve energie van betrokken bewoners en bestuurders ziet LOKAAL het in de toekomst als haar taak om – indachtig de woorden van Sandel – iedere Rotterdamse burger in staat te stellen mee te kunnen doen aan de democratie. Inmiddels heeft LOKAAL daarvoor een scala aan gereedschappen in huis.

Deze gereedschappen dienen in de eerste plaats om in Rotterdam publieke plaatsen te creëren waarin plaats is voor een niet-vrijblijvende dialoog tussen burgers onderling en tussen burgers en bestuurders. De vormgeving van dit type plekken is een vak op zich waarvoor specifieke

skills en competenties nodig zijn, iets wat maar al te vaak vergeten en over het hoofd gezien wordt. De menselijke maat terugbrengen in het hart van de grootstedelijke democratie is hierbij onze missie voor de komende jaren vanuit de overtuiging dat “een vitale en levensvatbare democratie samenleving begint op microniveau, in de ontmoeting tussen mensen, in confrontatie met de ander. Niet als vrijblijvend gegeven maar als de morele veronderstelling ervan.”¹¹”

Deze missie handen en voeten geven kunnen en willen we niet alleen doen maar samen met alle partijen in de stad die zich betrokken voelen bij onze missie. Dit is de reden dat we met onze ‘vrienden en partners¹²’ een inventarisatie hebben gemaakt van de vragen die de komende vijfentwintig jaar in Rotterdam voorliggen. Het is met deze vragen dat ik dit essay wil eindigen: zie ze als uitnodiging tot een duurzaam en permanent stadsgesprek.

Democratische vernieuwing

- Hoe kan je als politicus zelf moeite doen om de actieve burgers op te zoeken en verbinding te leggen, los van de belangen van de achterban?
- Hoe zou je ervoor kunnen zorgen dat politiek begrijpelijk wordt voor alle burgers?
- Wat doen we met democratie tussen de verkiezingen in? Moeten we hier niet constant over nadenken in plaats van alleen in aanloop naar verkiezingen?
- Hoe maak je vernieuwende democratie echt inclusief voor iedereen? Zijn hier gestructureerde manieren voor te bedenken?

Jong in Rotterdam

- Wat heb je als jongere nodig om je staande te houden in een onveilige situatie in onze soms onvoorspelbare, lastige stad?
- Moeten we jongeren leren te helpen? Of moeten we zelf juist ook leren om actie te ondernemen?
- Moeten we meer luisteren naar jongeren? Hoe ziet hun leven eruit?
- Reageren wij anders op dezelfde vraag vanwege de context of (culturele) achtergrond?
- Bepaalt de context hoe je je presenteert of bepaalt de context wie je bent?

Publiek gesprek

- Is het zinvol om een onderscheid te maken tussen een publiek gesprek en een politiek debat?
- Moet een debat aanzetten tot (politieke actie)?
- Moet zo'n actie constructief of destructief zijn?
- Wat zijn de condities voor het volmaakte stadsgesprek?
- Hoe zorg je ervoor dat iedereen zich eigenaar voelt van de vraagstukken in de stad?
- Welke rol zou het publieke gesprek moeten vervullen in de Rotterdamse democratie?
- Hoe zorgen we ervoor dat zoveel mogelijk mensen in de stad kunnen deelnemen aan het publieke gesprek?

Noten bij essay (*G*)een visie op lokale democratie? Een ontwerp voor een weerbare stad, door Liesbeth Levy:

¹In 1994 wint de Centrum Partij vijf zetels tijdens de verkiezingen.

²Kronenberg. R (2004), p. 6. *Leve de Rotterdamse democratie! Hoera, hoera, hoera! Tien jaar terugblikken en tien jaar vooruitkijken*. Rotterdam. SDSR/Stichting Lokaal.

³Uitermark et al. (2012), p. 236. *Dynamics of Power in Dutch Integration Politics. From Accomodation to Confrontation*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

⁴Bron: <https://versbeton.nl/2018/06/hoe-organiseer-je-je-eigen-democratische-teleurstelling/>.

⁵Dit is een van de conclusies uit mijn promotie onderzoek naar de effecten van de dag van de dialoog en de Islamdebatten. Deze dissertatie, onder de titel *Dialoog meer dan een pacificatie instrument, lessen uit Rotterdam*, zal ik voorjaar 2020 verdedigen. Deze passage is een letterlijke weergave uit mijn dissertatie en kan niet worden overgenomen todat mijn dissertatie is verdedigd. Levy. L (2020) p.169.

⁶Een dialoog moet schuren wil er iets verschuiven. De begrippen *bonding* en *bridging* zijn afkomstig van de politicoloog Robert Putnam en verwijst naar het onderscheid dat hij maakt tussen twee vormen van sociaal kapitaal: binden en bruggenbouwen. Bending wordt geïntroduceerd en uitgewerkt als resultante van dit proces (in Maas, 2017).

⁷Levy (2020), p. 70. *Dialoog meer dan een pacificatie instrument, lessen uit Rotterdam*. Utrecht. UVH.

⁸Zie ook de LOKAAL publicatie: *G1000 Rotterdam, de staat van Rotterdam* (2017).

⁹Bron: <https://www.human.nl/therightthing/biografie-Michael-Sandel>.

¹⁰Levy. L (2020) p. 143, 144. *Dialoog meer dan een pacificatie instrument, lessen uit Rotterdam*. Utrecht. UVH.

¹¹Levy. L (2020) p.213. *Dialoog meer dan een pacificatie instrument lessen uit Rotterdam*. Utrecht. UVH.

¹²Deze vragen zijn geformuleerd aan de hand van drie thema's die corresponderen met de drie programmalijnen van LOKAAL: publiek gesprek, de LOKAAL Academie/democratische vernieuwing en Jong in Rotterdam. De mensen die we hebben uitgenodigd om hierover na te denken zijn langs deze lijnen met LOKAAL verbonden, als samenwerkingspartner, als bestuurder of betrokken burger.

Democratie is een werkwoord

Lezing door burgemeester Ahmed Aboutaleb, uitgesproken tijdens de jubileumviering van LOKAAL op 26 november 2019.

Hoe waardevol een democratische rechtsstaat is, begrijp je pas als je aan den lijve ondervindt wat de gevolgen zijn van gebrek aan democratie. Mijn moeder probeerde mij dat al op jonge leeftijd duidelijk te maken. Ze drukte me op het hart om geen dichter of politicus te worden. Ze had veel bekenden, mensen die zich in woord en/of geschrift kritisch uitlieten, achter tralies zien verdwijnen.

Democratische rechten en plichten staan in onze wetten. Onze grondwet is de basis voor een vreedzame, welvarende samenleving waarin ieder mens gelijk is en iedere stem telt. Dat klinkt nogal formeel. Je zou ook kunnen zeggen: in een democratie kun je worden wie je wilt zijn, je eigen leven naar eer en geweten vormgeven en betekenisvolle, liefdevolle relaties aangaan met wie en wanneer je wilt.

Je zou dus verwachten dat democratie een “natuurlijke staat van zijn” is. Niets is minder waar. Democratie vergt onderhoud. Het heeft een verleden, tegenwoordige en toekomstige tijd: het is een werkwoord.

Verdedigen

Hoe vaak ik in mijn bestuurlijke carrière de Grondwet heb verdedigd, is niet op één hand te tellen. Op twee trouwens ook niet. Wat mij opvalt is dat velen er als de kippen bij zijn om hun rechten te claimen, maar een ander dat recht niet gunnen. Zeker als er heftige emoties bij komen kijken. Emoties die soms flink worden uitvergroot via sociale media.

De samenleving krijgt regelmatig te maken met groeperingen die op straat hun woede, frustratie en verdriet willen uiten over gevoelige thema's. Daar heeft iedereen volstrekt het recht toe. Toch moet ik soms tot in de gemeenteraad verdedigen waarom ik toestemming heb gegeven voor een bepaalde demonstratie, omdat een aantal lokale volksvertegenwoordigers het standpunt van de betogers abject vindt. Maar over de inhoud gaan we als onafhankelijke overheid niet. Het is mijn taak om er voor te zorgen dat iedereen de ruimte krijgt om in alle veiligheid zijn stem te laten horen, hoe controversieel die ook is.

Demonstraties roepen tegenwoordig steeds vaker tegendemonstraties op. De ironie is dat beide partijen mij soms verwijten dat ik de tegenpartij de ruimte geef. Met andere woorden, de ene partij beroept zich op de wet om de andere partij de mond te snoeren. Bij grote emoties ligt helaas ook geweld op de loer. Maar tegengeluid wordt mondeling geuit op de zeepkist, niet met boksbeugels in de arena.

Sommigen menen dat sociale media de thermometer steken in de samenleving, en dat de grootste schreeuwers (die ook nog eens de meeste aandacht krijgen) een breed gedeelde mening of groep vertegenwoordigen. Daar geloof ik niets van. Mensen die liever medemensen zien dan volgers, die willen creëren in plaats van likes genereren, die de samenleving belangrijker vinden dan een online community: dat zijn de mensen naar wie we meer moeten luisteren. Zij zijn verreweg in de meerderheid. Ze schreeuwen hun mening alleen niet van de (digitale) daken.

Uitleggen

Iedereen leert op school hoe de democratische rechtsstaat in elkaar steekt. Helaas blijft het vaak bij theorie: lessen over Regering, Parlement en Trias Politica zijn ondergebracht bij een of ander leergebied, Maatschappijleer of Geschiedenis, en als het meezit ga je een keer op excursie naar Den Haag. Ook in het onderwijs gaat men ervan uit dat een goed begrip van democratie vanzelf groeit en

bloeit. Dat is een gemiste kans, want de Grondwet bevat naast rechten en plichten, ook een belangrijke opdracht voor iedereen: namelijk om de wet niet alleen te begrijpen en na te leven, maar óók uit te dragen.

Met andere woorden: behalve weten wat een democratische rechtsstaat eigenlijk is, moet je weten wat je nodig hebt om een goed gesprek te voeren, je mening te vormen en waar je die kan uiten. Je moet weten hoe je informatie verzamelt, feiten van fictie onderscheidt en debatteert, ook (of juist) met mensen met wie je het hartgrondig oneens bent. Retorische analyse, presenteer- en debattechnieken zouden standaard in het lespakket moeten zitten van elke opleiding.

Maar het begint met een goede beheersing van de Nederlandse taal. Er staan geen rechtse of linkse bankjes in het park, wel bankjes waarop je met anderen van gedachten kunt wisselen als je dezelfde taal spreekt. Je goed kunnen uitdrukken in woord en geschrift: je hebt er je hele leven profijt van. In je persoonlijke leven, op je werk of in de publieke ruimte.

Met de consequenties van een passieve, democratische kennis heb ik regelmatig te maken. Ik merk vaak dat mensen democratie vertalen als: het recht van de sterkste. Dat het bestaansrecht van de overheid eruit bestaat dat de wens van de meerderheid uitgevoerd wordt. Ik geef toe: soms lijkt dat het geval te zijn. Dan wordt de meerderheid naar de mond gepraat uit electoraal gewin. Maar democratie betekent niet op cake trakteren omdat iedereen daar om staat te schreeuwen. Het betekent wel dat je als bestuurder af en toe met je kop in de wind moet gaan staan en beslissingen neemt die misschien nu niet goed vallen, maar wel goed zijn op de lange termijn. Dat je de minderheid beschermt tegen de meerderheid. De overheid is er voor iedereen, en niemand heerst over de ander.

Overdragen

Ieder leven is eindig, we dragen als bestuurders allemaal ons dorp, onze stad en provincie, ons land

over op jongere generaties. Onze jeugd zal ooit bestuurlijke taken op hun schouders moeten nemen. Om jongeren op te leiden, is de lokale democratie een uitstekende leerschool. De Griffie van Rotterdam (ambtelijke ondersteuning van de gemeenteraad) organiseert regelmatig Gast van de Raad op een vergaderdag van de gemeenteraad. Iedereen is welkom, ook schoolklassen. De gasten van de raad maken kennis met raadsleden en hun werk, wonen een raadsvergadering bij en krijgen een rondleiding door het stadhuis.

Ook organisaties als LOKAAL zijn onmisbaar. Stichting LOKAAL zet zich al 25 jaar in om de lokale democratie te versterken met debatten, lezingen en cursussen. Omdat jongeren in de nabije toekomst de stad op de schouders zullen nemen, is het belangrijk dat er naar hen geluisterd wordt en dat zij in hun kracht gezet worden. LOKAAL doet belangrijk werk door jongerencollectief Young010 te ondersteunen en jongerendebatten te organiseren.

Wat ik ook als een grote opdracht zie, is hoe we de “stille meerderheid”, de mensen die zich met hart en ziel inzetten voor hun stad en hun medemensen, een luidere stem kunnen geven. De mensen die niet voor winstmaximalisatie werken, maar maatschappelijke meerwaarde creëren. Ik kom ze bijna dagelijks tegen, bij Buurt Bestuurt, Veilig in de Wijk, Opzoomer Mee en Mooi, Mooier Middelland.

Hoopvolle toekomst

Hoewel de tijdgeest soms een ander geluid laat horen, ben ik hoopvol over de toekomst van de lokale democratie. Naarmate de landelijke politiek steeds meer lijkt op een permanente verkiezingsstrijd, biedt de lokale politiek bewoners, ondernemers en organisaties de ruimte om zelf met initiatieven te komen, en mee te denken over duurzame oplossingen.

Terwijl landelijk de focus vooral ligt op grootschaligheid en verdienmodellen, wordt in de stad allang duidelijk dat de toekomst kleinschalig is. Duurzaam produceren, dicht bij huis. Een

zorgcorporatie die medewerkers en cliënten in hun waarde laat. Een bewonerscorporatie die het wel lukt fijne, sociale huurwoningen te bouwen. Een boer die met respect voor mens, milieu en dier wil werken. Buren die gezamenlijk een moestuin hebben en groene energie inkopen.

Het is duidelijk dat opschaling niet de efficiëntie en kwaliteitsverbetering heeft gebracht waarop beleidsmakers hoopten. Juist de lokale overheid kan initiatieven ondersteunen die de menselijke maat terugbrengen in beleid dat het verschil maakt in een mensenleven.

Ik vergelijk democratie wel eens met een aardappelplant. Die moeten we samen planten, verzorgen en af en toe water geven. In de grond groeit een grote aardappel, met allemaal kleintjes er omheen. Voor de oogst, de voedselvoorziening, bemesting en een volgende pootronde, zijn alle onderdelen nodig. Om de aardappelplanten te laten groeien en bloeien, is de toewijding, kennis en inzet van ons allemaal nodig.

Welke gebeurtenis of ontwikkeling heeft wat jou betreft direct invloed gehad op de lokale democratie?

We vroegen het Leonard Ornstein, Halil Karaaslan en Arna Mačkić,
alledrie te gast tijdens het symposium ter gelegenheid van
het 25-jarig jubileum van LOKAAL.

“Het kantelpunt in Rotterdam is voor mij 6 maart 2002. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in Rotterdam komt Leefbaar Rotterdam op 17 zetels. De machtsverhoudingen in Rotterdam zijn radicaal veranderd. Een belangrijk deel van de Rotterdamse burgers heeft het idee dat hun stem er weer werkelijk toe doet.

Een schaduwkant van die democratische eruptie is de polarisatie die zich in de stad sindsdien op een soms onbehagelijke wijze manifesteert.

Het gevoel van: met elkaar de schouders er onder – want we zijn allemaal Rotterdammers. Dat besef moet terug in het hart van de Rotterdamse stadspolitiek.”

– Leonard Ornstein

essay

Wat Fortuyn toen zei, is nu heel normaal

Pim Fortuyn in maart 2002. Foto: Arie Kievit / HH

“Democratie heeft altijd een andere lading voor de meerderheid en de minderheid van een land of stad. Ik heb dat als Turkse Rotterdammer en als moslim vaak ervaren.

Klagen over democratie als minderheid is ingewikkeld. Je kritiek wordt namelijk vaak niet inhoudelijk beoordeeld, maar vooral op de persoon. Ik heb vaak reacties gekregen als: ‘volgens mij snapt de beste meneer niet hoe democratie werkt’ of ‘natuurlijk snapt hij het niet, in zijn eigen land snappen ze er ook niks van’. Reacties die niets over de inhoud van mijn kritiek zeggen, maar vooral over de visie van anderen die mij nog altijd niet als volwaardig stadsgenoot zien en behandelen. Dit uit zich ook in het democratisch proces waarbij sommige partijen en bestuurders soms de behoefte hebben andere burgers ‘de les te lezen’, omdat zij een andere opvatting hebben over een bepaald punt dan zij. In plaats van het punt dan inhoudelijk te bestrijden kiezen zij soms voor een uitsluitende, lees populistische, wijze om hen te dienen van repliek.

Voor mij was het toppunt daarvan zichtbaar tijdens de naweeën van de mislukte coup in Turkije in juli 2016. Akkoord, sommige uitingen verdienen geen schoonheidsprijs, maar de manier waarop er werd gereageerd (en nog altijd wordt gereageerd) op minderheden die via democratische middelen zoals protest, online campagne en of andere middelen proberen te reageren op het maatschappelijk debat of een standpunt proberen in te nemen is tekenend. In plaats van medeleven

met mede-Rotterdamers die rouwden om het verlies van vrienden en familie die tijdens de coup zijn omgekomen of de traumatische gebeurtenis zelf (wat per definitie ondemocratisch is) waren we de dagen erna al meteen bezig met de discussie over in hoeverre deze Rotterdamers wel of niet geïntegreerd zijn. Diezelfde gemeenschap, waarvan de burgemeester van Rotterdam vindt dat zij een democratische opvoeding nodig hebben.

Terecht of niet doet er niet veel toe, maar de toon en gebruik van woorden bij minderheden is bijzonder en geeft aan dat nog altijd het ons als samenleving onvoldoende is gelukt om iedereen bij het democratisch proces te betrekken en in dat proces ook gelijk te behandelen.

- Halil Karaaslan

“In 1996 voltooide Rotterdam de wederopbouw van de stad door de bouw van de Erasmusbrug. Deze brug is sinds zijn bouw omarmd door zijn bewoners, ze kunnen zich ermee identificeren. De Erasmusbrug heeft invloed op het dagelijks leven van zijn bewoners en maakt deel uit van een dagelijks ritueel van het bewegen van het ene stadsdeel naar de andere. Maar nog meer dan dit verbindt de brug bewoners en twee stadsdelen die elkaar daarvoor niet zagen. Het zorgt ervoor dat bewoners die aan de ene kant wonen zich verbonden voelen met bewoners aan de andere kant. Men kan zich nu verhouden tot elkaar en elkaar daadwerkelijk bereiken. Deze brug heeft betekenis en is daardoor niet alleen fysiek present, maar is net als een oude geliefde ook zichtbaar in de vele tatoeages, schilderijen en objecten van zijn bewoners.

De bouw van de Erasmusbrug en de voltooiing van de wederopbouw was pas het begin van een langdurig voortbouwen aan het stedelijke, het menselijke, het gelaagde en het verbindende binnen de poorten van de stad Rotterdam. Maar laten we niet alleen binnen de poorten van onze eigen stad blijven. Laten we naast die 32 tuien van de Erasmusbrug nog vele draadjes slaan naar plekken en mensen elders.”

– Arna Mačkić

Beeld: Toussaint Kluiters/ANP

MET DANK AAN

Karin Vosters, René Kronenberg, Chantal Zeegers,
Tjalling Vonk, Rutger Wolfson, Luc Opdebeeck,
Ibrahim Acharki, Jantje Steenhuis, Vera Bauman, Rico Idris, Eeva Liukku,
Gyzlene Kramer-Zeroual, Chantelle Rodgers, Nuno Neto,
Erwin van Braam, Lot Mertens, David Koning, Carolien Dieleman,
Chaimae Fadis, John Bijl & de Bibliotheek Rotterdam.

L **KAAL**

www.lokaal.org